

**ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ
СТОСУНКІВ ЯК ФАКТОРА СТАНОВЛЕННЯ
ОБРАЗУ СІМ'Ї ДОШКІЛЬНИКІВ**

Марія Терещенко

м. Київ

Анотація. Стаття присвячена емпіричному дослідженню ставлення батьків до дітей дошкільного віку та сімейної ролі. Дитячо-батьківські стосунки визначальним чином впливають на становлення образу сім'ї дошкільників. Розкрито позитивний та негативний вплив батьківського ставлення на образ сім'ї дітей. Визначені вагомі фактори ставлення батьків до дитини та сім'ї, які впливають на становлення образу сім'ї дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дитячо-батьківські стосунки, ставлення батьків до дитини, сімейної ролі, образ сім'ї.

Постановка проблеми. Поділяємо думку дослідників щодо того, що сучасній українській сім'ї притаманні кризові характеристики: криза сімейних традицій, розпадання шлюбів, зростання кількості неповних сімей, сімей з нерідними батьками, невиконання сім'єю однієї з функцій тягне за собою проблеми з виконанням усіх інших, девальвація сенсу сімейного життя, тощо. Поряд з окресленими негативними тенденціями, сім'я – первинне середовище, в якому відбувається розвиток дитини.

Дошкільний вік – важливий період щодо засвоєння моральних правил, культури спілкування, оволодіння навичками індивідуальної і колективної діяльності, пізнання соціальних норм, розвитку уявлень про світ та подружньо-сімейні стосунки. Наскільки успішно буде відбуватись засвоєння дошкільника соціально-культурного досвіду в основному залежить від ставлення батьків до дитини, один до одного та сімейних ролей. Найголовніше місце займають батьки у становленні образу сім'ї дошкільників. Діти наслідують батьківську

форму поведінки у сім'ї, підсвідомі реакції, різноманітні позитивні чи негативні звички, значущі особливості подружніх стосунків. Тому вивчення особливостей дитячо-батьківських стосунків та визначення на їх основі факторів розвитку образу сім'ї у дітей дошкільного віку є надзвичайно важливим.

Аналіз досліджень і публікацій. Низка дослідників (А. Адлер, Е. Берн, Г.Я. Варга, Д.В. Віннікот, В. Джонс, Е. Г. Ейдемільер, І.С. Кон, Р.В. Овчарова, М. Осоріна, О.В. Рижкова, В. Сатір, Й. Стюарт, К.Г. Юнг та інші) відзначають, що батьківська сім'я є джерелом соціального наслідування в перші роки життя дитини, причому дотримання зразку взаємин власних батьків спочатку відбувається на підсвідомому рівні, завдяки механізмам ідентифікації та наслідування. У результаті відбувається збереження образів батьків, прародителів, братів, сестер, несвідоме засвоєння норм соціальної поведінки, обов'язкових в процесі взаємодії із значимими дорослими, наслідування їх дій, слів, почуттів, ототожнення себе з близькими людьми.

В.М. Дружинін підкреслює, що дитина навчається свої майбутньої подружньої ролі, ототожнюючи себе з батьком (хлопчик) або матір'ю (дівчатка). При цьому, якщо позитивний приклад батьків не завжди є зразком для наслідування, то негативний приклад, як правило, швидко переймається дітьми. Для хлопчика, пише, В.М. Дружинін, особливе значення має спілкування з батьком, спостереження за поведінкою батька по відношенню до матері. Дівчинці дуже важливо засвоїти способи поведінки матері по відношенню до батька [1, 14].

Щодо сімейного виховання, окремо відзначимо, що нашому часу та нашій культурі властивий такий метод виховання, як підкуп та шантаж («Якщо прибереш іграшки, отримаєш цукерку»). Батьки самі формують у дітей уявлення, що для того щоб щось отримати – потрібно натомість щось зробити. У дітей, таким чином, може розвинути спотворене уявлення про те, що любов можна заслужити, купити. Вони можуть формувати та проявляти якості які схвалюють батьки, не приділяючи достатньо уваги справжньому потенціалу.

Повноцінний розвиток кожної особистості у сім'ї, та зокрема, становлення позитивного образу сім'ї у дошкільників залежить від загальної емоційної атмосфери або психологічного клімату, який створюють батьки. Позитивні переживання щодо власної сім'ї безпосередньо залежать від того, чи відчуває себе кожен член сім'ї люблячим і необхідним у конфліктні та складні для сім'ї моменти, а також чи може він віддавати свою любов іншим. В.А. Ільїн констатує, що подружжя між якими панує кохання і які люблять свою дитину, шукають причини складної поведінки дитини, відносяться до неї з розумінням і повагою. Для таких батьків питання, як поважати почуття і потреби дитини, не дозволити перетворити дім та життя сім'ї у хаос, стає сумісним пошуком рішення складної та цікавої задачі [2]. Батьки, які люблять свою дитину ставлять перед собою завдання, яке полягає у тому, щоб навчити чомусь корисному дитину, при цьому не пригнічувати її свободи волі при прийнятті рішень, рахуватись з потребами інших членів сім'ї, не нехтуючи власними інтересами.

Продовжуючи попередні розмірковування відзначимо, що батьки можуть намагатись навчити дитину тому, чого самі не вміють. Наприклад, В. Сатір, пише, що батьки, які не вміють справлятися зі своїми емоціями, не можуть навчити цьому і свою дитину. Виховання дітей, таким чином, добре виявляє проблеми в освіті та вихованні дорослих. Усвідомлюючи ці проблеми, розумні батьки також стають учнями і в процесі виховання дітей засвоюють нові премудрості та способи поведінки [3, 112-113]. Якщо батьки будуть критично оцінювати свої вчинки, визнавати свою недосконалість, при цьому прагнути зрозуміти потреби один одного, розвивати свої здібності – це може спонукати до духовного розвитку усієї сім'ї.

Метою даної статті є висвітлення особливостей батьківського ставлення до дітей та сімейної ролі; визначення вагомих факторів дитячо-батьківських стосунків у становленні образу сім'ї дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Дослідження здійснювалось за допомогою методики діагностики батьківського ставлення, авторами якої є Г.Я. Варга,

В.В. Столін та опитувальника «Вимірювання батьківських установок та реакцій» (PARI), авторами є Е. Шефер і Р. Белл (адаптований Т. Нещерет у 1980 році). У тестуванні приймали участь 40 матерів та 33 батька, які мають дітей старшого дошкільного віку.

Ставлення батьків до дитини – система різноманітних почуттів, емоційних контактів, поведінкових стереотипів, якими батьки керуються під час взаємодії з дітьми. Не менший вплив на дітей, їх образ сім'ї здійснює ставлення батьків до сімейної ролі, оскільки діти у майбутньому можуть наслідувати поведінку своїх батьків у сім'ї.

Розглянемо особливості ставлення мам і тат до своїх дітей, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Ставлення батьків до дітей дошкільного віку (у%)

Ставлення до дітей	Матері (n=40)			Татусі (n=33)		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Прийняття	–	17,5	82,5	–	9	91
Кооперація	–	25	75	3	21,2	75,8
Симбіоз	2,5	77,5	20	9,1	60,6	30,3
Авторитарна гіперсоціалізація	10	72,5	17,5	–	75,8	24,2
Маленький невдаха	87,5	12,5	–	87,8	12,2	–

З таблиці можна відмітити, що у батьків значно домінує високий рівень прийняття дитини. Це є свідченням того, що батькам подобається дитина такою, якою вона є, вони поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй, намагаються проводити більше часу з дитиною, схвалюють її інтереси та плани. Батьки сприймають власну дитину як хорошу, пристосовану до життя. Їм здається, що дитина зможе досягти успіху в житті завдяки високому рівню здібностей, високому рівню розвитку інтелекту, хорошим схильностям. Батьки

у більшості випадків не відчувають до дитини злість, роздратування, образу. Згідно відповідей батьків вони довіряють дитині і поважають її.

Наступна шкала – кооперація відображає соціально бажаний зразок батьківського ставлення. У обох батьків переважає високий рівень. Це говорить про те, що батьки цікавляться справами та планами дитини, вони співчують і намагаються будь-що допомогти їй. Батьки високо оцінюють інтелектуальні і творчі здібності дитини, відчувають почуття гордості за неї. Вони заохочують ініціативу та самостійність дитини, намагаються бути з нею на рівних. Батьки довіряють дитині, намагаються встати на її позицію у дискусійних питаннях.

Симбіоз – компонент, який відображає міжособистісну дистанцію у спілкуванні з дитиною. У нашому дослідженні у батьків домінує середній рівень симбіотичного зв'язку, що є досить позитивним фактом, оскільки вони дають дітям певну свободу у той же час враховуючи, що діти потребують підтримки та наслідування батьків. Дещо представлений високий рівень, тобто деякі батьки відчувають себе з дитиною єдиним цілим, намагаються задовольнити всі її потреби, захистити від труднощів та неприємностей життя. Батьки постійно відчувають тривогу за дитину, вона їм здається маленькою та беззахисною. Тривога батьків підсилюється, коли дитина починає відходити від них у силу обставин, оскільки батьки самі не надають дитині самостійності. Наявність у певних батьків високого рівня симбіозу можна пояснити тим, що ми маємо справу з дошкільниками, а у цьому віці батькам ще складно емоційно і фізично надати дитині певну самостійність. До того ж є такі діти, які щойно пішли у дитячий садок, що ще більше підкреслює зв'язок батьків з дітьми. Поряд з цим, ми притримуємось тієї точки зору, що батьки повинні давати дітям певну свободу у їх емоційних проявах, прагненнях діяти так, як дітям здається правильним, якщо це нікому не зашкоджує. Низький рівень представлений у незначній кількості.

Форму і напрям контролю за поведінкою дитини відображає авторитарна гіперсоціалізація. У батьків переважає середній рівень

авторитаризму. Вони не намагаються нав'язати у всьому дитині свою волю, здатні вставити на її сторону у суперечливих питаннях, у помірній мірі вимагають від дошкільника дисципліни і слухняності. За виявлення своєї волі дитину суворо не карають, намагаються знайти компроміс. Батьки слідкують за соціальними досягненнями дитини, її індивідуальними особливостями, звичками, почуттями, думками, але без надмірної наполегливості. У деяких батьків простежується високий рівень гіперсоціалізації. Більше він виражений у чоловіків, вони частіше схильні вимагати повної дисципліни. Поряд з цим низький рівень (невеликий відсоток) був виявлений лише у жінок. Вже з дошкільного віку вони дають дітям більше свободи, ніж вона їм потрібна. Часто це працюючі жінки, у яких не вистачає багато часу приділяти дітям.

Останній вид батьківського ставлення – маленький невдаха, який відображає особливості сприймання і розуміння дитини батьками. У батьків переважає низький рівень. Це свідчить про те, що у них відсутнє прагнення інфантилізувати дитину, приписати їй особистісну та соціальну неспроможність. Батьки оцінюють дошкільника згідно до свого віку, не намагаючись бачити його молодшого. Інтереси та захоплення дитини здаються батькам адекватними, серйозними. Батьки оцінюють своїх дітей як успішних, пристосованих. Вони намагаються довіряти своїм дітям, не дорікати за неуспішність та неумілість. У зв'язку з цим батьки не намагаються відгородити дітей від труднощів життя і суворо їх контролювати. Дещо представлений середній рівень, що свідчить про бажання батьків опікати, контролювати та у всьому допомагати дошкільникам, але без надмірної наполегливості.

Розглянемо результати батьківського ставлення до дітей, а також їх ставлення до різних сторін подружнього життя, сімейних ролей (таблиця 2).

Ставлення батьків до дитини

Ознаки	Матері (n=40)			Татусі (n=33)		
	Низь- кий рівень	Серед- ній рівень	Висо- кий рівень	Низь- кий рівень	Серед- ній рівень	Висо- кий рівень
Оптимальний емоційний контакт						
Вербалізація	12,5	82,5	5	12,1	87,9	–
Партнерські стосунки	30	50	20	33,3	39,3	27,4
Заохочення активності	45	30	25	45	6	49
Рівні стосунки	32,5	42,5	25	42	46	12
Надмірна емоційна дистанція з дитиною						
Роздратованість	10	75	15	9	91	–
Суворість	17,5	75	7,5	30,3	66,7	3
Ухилення від конфлікту	40	25	35	51,5	30,3	18,2
Надмірна концентрація на дитині						
Надмірна турбота	5	75	20	3	76	21
Пригнічення волі дитини	15	77,5	7,5	15	72,9	12,1
Страх образити	35	57,5	7,5	15	82	3
Надмірна залежність від сім'ї	27,5	65	7,5	15	54,7	30,3
Придушення агресивності	42,5	52,5	5	21	76	3
Пригнічення сексуальності	62,5	37,5	–	63,6	36,4	–
Надмірне втручання у світ дитини	27,5	57,5	15	21	70	9
Прагнення прискорити розвиток	52,5	30	17,5	42,5	51,5	6

Перший компонент – емоційний контакт з дитиною у якому домінує середній рівень вербалізації. Дитина може висловити свою незгоду щодо поглядів батьків, може мати свої погляди, бути присутньою у вирішенні важливих сімейних питань, довіряти батькам свої проблеми. Поряд з цим батьки будуть враховувати інтереси усіх членів сім'ї, а не лише бажання дошкільника і рішення може бути прийнято максимально об'єктивно.

Партнерські та рівні стосунки також здебільшого представлені середнім рівнем. Це говорить про те, що батьки можуть пристосовуватись до поведінки дітей, можуть завойовувати їх прихильність, у той же час вимагають того ж від них. У татусів поряд із середнім рівнем виражений низький рівень партнерських та рівних стосунків, що свідчить про їх певну авторитарність, бажання підкорення, що може бути характерним для чоловіків, які не можуть багато часу приділяти дітям щоб встановити партнерські стосунки у зв'язку зі своєю зайнятістю.

Заохочення активності дитини у більшості має низький рівень. Батьки намагаються вберегти дітей від розчарувань, невдач у їх діяльності, що може бути характерно для дошкільного віку.

Наступний компонент – емоційна дистанція з дитиною. Перші дві ознаки – роздратованість та суворість мають середній рівень, що відображає помірне використання суворої дисципліни, без надмірних вимог до норм поведінки. Ці показники є відображенням того, що батьки вважають, що можуть знаходитись з дитиною тривалий час та зберігати спокій, не демонструючи надмірну роздратованість та тривожність під час надмірної активності та прискіпливості дитини. Також батьки не ухиляються від вирішення проблем, які виникають у них з дитиною, намагаючись знайти компроміс, розмовляють з ними, про що свідчить домінування низького рівня ухиляння від конфлікту з дитиною. Підкреслимо, що поряд з низьким рівнем ухиляння від конфлікту батьків з дитиною, у дошкільників домінує середній рівень конфліктності. Можна відзначити певну невідповідність у ставленні батьків та дітей до конфлікту.

Остання шкала батьківського ставлення – надмірна концентрація на дитині має також досить позитивний характер зі сторони батьків. Ознаки надмірної турботи, пригнічення волі дитини, страх образити, залежність від сім'ї, придушення агресивності, втручання у світ дитини представлені середнім рівнем вираженості. Враховуючи відзначені складові, можна зробити висновок, що батьки вважають що помірно потрібно оберігати дитину від розчарувань, тяжкої праці, складних ситуацій. Також батьки притримуються думки, що діти повинні у певній мірі їх боятись, у вихованні вони намагаються притримуватись однієї тактики, тобто у них не виникає коливань від надмірної суворості до вседозволеності, без потреби їх не карають. Вони вважають, що діти повинні вміти відстоювати свої права, інтереси, навіть якщо потрібно застосувати фізичну силу, але без надмірної шкоди. В установках батьків домінує уявлення, що вони повинні давати дітям певну свободу, не намагаючись дізнатись усі їх думки, таємниці.

У прагненні придушити сексуальність дитини домінує низький рівень. Вони можуть у присутності дитини розмовляти про статеві особливості, можуть пояснити дітям питання пов'язані із статевим розвитком.

Бажання прискорити розвиток дитини у матерів представлений здебільшого низьким рівнем, а у батьків середнім. Матері більше ніж батьки прагнуть, щоб діти швидше навчилися себе обслуговувати, стали самостійними.

Розглянемо особливості ставлення батьків до сімейних ролей, які представлені у таблиці 3.

Ставлення батьків до сімейних ролей

Ознаки	Матері (n=40)			Татусі (n=33)		
	Низь- кий рівень	Серед- ній рівень	Висо- кий рівень	Низь- кий рівень	Серед- ній рівень	Висо- кий рівень
Залежність матері від сім'ї	10	85	5	–	85	15
Відчуття самопоже- ртвування матері	30	55	15	12,1	78,9	9
Сімейні конфлікти	20	65	15	54,7	39,3	6
Надмірний авторитет батьків	5	62,5	32,5	3	78,8	18,2
Незадоволення роллю господині	20	67,5	12,5	9	91	–
Байдужість чоловіка	25	63	12	51,5	30,3	18,2
Домінування матері	12,5	62,5	25	3	63,6	33,4
Несамостійність матері	7,5	87,5	5	42,5	51,5	6

Залежність матері від сім'ї, відчуття нею самопожертвування, незадоволення роллю господині, домінування та її несамостійність здебільшого представлені середнім рівнем. Чоловіки і жінки вважають, що мами можуть адекватно поєднувати час, який вони приділяють сім'ї та особисто собі так, щоб усім було комфортно та ніхто не був ображений, вона помірно повинна жертвувати своїм щастям заради дитини, а діти будуть їй вдячні за той час, який вона приділяє їм. Також батьки підтримують установку щодо того, що жінка повинна вміти керувати дітьми та чоловіком, вирішувати проблеми, планувати господарські питання, але не занадто авторитарно, враховуючи побажання та погляди чоловіка. Мати повинна вміти долати труднощі, пов'язані з доглядом за дитиною, бути відповідальною, створювати для дітей хороші умови, залучаючись підтримкою чоловіка та близьких людей.

Надмірний авторитет батьків у своїй більшості відображений середнім рівнем у подружжя. Вони керуються уявленнями, що діти в основному повинні довіряти батькам, поважати їх більше ніж інших, вважати батьків взірцем мудрості, але без надмірної прихильності.

Сімейні конфлікти представлені середнім рівнем у жінок та низьким у чоловіків. Загальновідомим є той факт, що чоловіки більш задоволені своїм подружньо-сімейним життям, тому що вони висувають менші очікування та домагання до сім'ї. Відповідно, конфлікти та проблеми у сім'ї вони сприймають менш загрозливо, інколи не помічаючи та уникаючи їх, а також надають конфліктам дещо меншу значущість у порівнянні з жінками.

Байдужість чоловіка до сімейного життя, як і попередня ознака, у своїй більшості має середній рівень у жінок та низький у чоловіків. Це свідчить, що чоловіки вважають, що вони в основному виконують свої батьківські обов'язки, приймають участь у вихованні дітей.

Отже, в основному, батьківське ставлення до дитини та сімейної ролі носить позитивний, сприятливий характер щодо становлення образу сім'ї дошкільників та розвитку їх особистості. Однак зауважимо, що під час вивчення структурних компонентів образу сім'ї дошкільників, ми визначили, що більшість дошкільників оцінюють рівень сприятливої сімейної ситуації як низький, тривожність та конфліктність – середній; майже відсутнє максимально позитивне ставлення до сім'ї, матері та батька; чітко виражені знання щодо особливостей сімейного життя представлені недостатньо; у грі дівчатка і хлопчики майже не відображають спільних дій між батьками.

Відзначимо, що батьки, які приймали участь у нашому дослідженні зайняті професійною діяльністю. У зв'язку з цим, їх досить оптимальні уявлення щодо сімейної ролі та ставлення до дітей можна пояснити тим, що у реальному житті вони багато зусиль витрачають на професійне становлення і намагаються більш позитивно висвітлити своє ставлення до сім'ї та батьківсько-дитячих стосунків.

Опитані нами вихователі та методисти, які виступали у ролі експертів, зауважили, що за той час, який вони працюють у дошкільних закладах батьки значно змінилися. Експерти відзначали, що сучасні батьки менше цікавляться успіхами та невдачами дітей, тим що діти роблять без батьків у дошкільних навчальних закладах. Працівники дитячих садочків пояснили таку поведінку батьків (те, що вони менше часу приділяють дітям) «надмірними вимогами, прискореним ритмом сучасного життя; необхідністю забезпечувати сім'ю».

Ми визначили вагомі фактори та їх складові, які найбільше впливають на становлення образу сім'ї дошкільників. У матерів це перші три фактори.

Перший фактор – подружньо-виховний, має наступні складові: рівні стосунки між батьками та дітьми, сімейні конфлікти, відчуття самопожертвування матері, надмірний авторитет батьків, байдужість чоловіка до сімейних справ, вербалізація, заохочення активності дитини, партнерські стосунки з дитиною.

До особливостей подружніх стосунків, які пов'язані з моральною, емоційною підтримкою, організацією відпочинку, створенням середовища для розвитку власної особистості та партнера, належать ознаки сімейних конфліктів та байдужість чоловіка до сімейних справ.

Щодо сімейних конфліктів, то можна сказати, що у жінок менше ілюзій про те, що у сім'ї не повинно бути конфліктів, про що свідчать результати цієї шкали окреслені у таблиці 3. Вони у більшій мірі усвідомлюють, що завдяки конфліктам та непорозумінням можна пізнавати один одного, тим самим розвиваючись в особистісній та сімейній сфері. Також у матерів домінує уявлення, що батьки могли б більше часу приділяти сімейним питанням, зокрема, догляду за дитиною та господарсько-побутовій функції.

Про стосунки, які забезпечують виховання дітей, свідчать наступні показники: жертовність матері, дитини та надмірний авторитет батьків, які мають середній рівень, про що ми згадували вище. У стилі сімейного виховання матерів домінують демократичні ознаки, які у своїй більшості

представлені середнім показником, що й відображає схильність матерів до демократичного стилю виховання: вербалізація – надання можливості дитині висловити свою думку, рівні та партнерські стосунки батьків та дітей, заохочення активності дитини. Остання шкала має низький рівень, що потребує додаткової уваги під час просвітницької роботи.

Другий фактор – емоційні стосунки з дитиною: прийняття дитини матір'ю, ухиляння від конфлікту з дитиною, партнерські стосунки з дитиною, роздратованість та суворість батьків.

Третій фактор – концентрація на дитині: надмірна турбота (установлення стосунків залежності), придушення агресивності, сексуальності та волі дитини.

У батьків перші чотири фактори є найбільш вагомими.

Перший фактор – подружньо-батьківські стосунки: несаможиттєвість матері (необхідність сторонньої допомоги у вихованні дитини), заохочення активності дитини, надмірна залежність дитини від сім'ї, надмірний авторитет батьків, пригнічення волі дитини, відчуття самопожертвування матері, сімейні конфлікти, байдужість чоловіка до сімейної ролі, партнерство між батьками та дитиною.

Відповідно до складових подружніх стосунків першого фактора у жінок, чоловіки мають наступні ознаки: низький рівень сімейних конфліктів та низький рівень байдужості чоловіка до сімейних справ. Ці дві шкали відрізняються від ставлення жінок, які мають середні рівні.

Батьківські стосунки представлені господарсько-побутовою організацією сім'ї та ставленням батьків до стилю виховання дітей.

Організація побуту у чоловіків відображає середній рівень за наступними показниками: несаможиттєвість матері, надмірний авторитет батьків, відчуття самопожертвування матері.

У батьків домінують (середній рівень) демократичні ознаки стилю виховання: заохочення активності дитини та партнерські стосунки з нею. Перший фактор включає в себе ознаки гіперопіки у вихованні – надмірна

залежність дитини від сім'ї (середній рівень); та авторитарності – пригнічення волі дитини (середній рівень).

Другий фактор – емоційна дистанція з дитиною: рівні стосунки між батьками та дитиною, надмірне втручання у світ дитини представлені середнім рівнем.

Третій фактор – інтегрованість сім'ї, який має середній рівень та наступні складові: симбіотичне ставлення до дитини, несаможиттєвість матері, байдужість чоловіка, домінування матері.

Оскільки інтерпретацію показників складових факторів ми здійснювали аналізуючи ставлення обох батьків до дітей та сімейних ролей, детально на них зупинятись ми не будемо.

Останній значимий фактор – надмірна концентрація на дитині. Перша складова фактора має негативний характер щодо страху образити дитину. Як високий, так і низький рівень страху образити може впливати на відкритість, чесність у стосунках з дитиною. Це у свою чергу створює певні труднощі у становленні образу батька, який може відкрито висловити свої побажання щодо розвитку дитини. Інша складова – кооперація. Рівень кооперації зі сторони татусів визначає розвиток саможиттєвості у дітей, що корелює з пізнавальною та поведінковою активністю. При високому рівні кооперації (який визначений у нашому дослідженні) батьки прагнуть до повної довіри та партнерства у стосунках з дітьми.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Серед психологічних особливостей становлення образу сім'ї у дітей дошкільного віку вагоме місце належить ставленню батьків до сім'ї та сімейної ролі. У жінок серед вагомих факторів, які впливають на становлення образу сім'ї дошкільників домінують перші три: подружньо-виховний, емоційні стосунки з дитиною, концентрація на дитині. У чоловіків – чотири фактори: подружньо-батьківські стосунки, емоційна дистанція з дитиною, інтегрованість сім'ї, надмірна концентрація на дитині. Перспективним є розроблення психологічних рекомендацій батькам щодо розвитку позитивного образу сім'ї

дошкільників та дитячо-батьківських стосунків на основі розглянутих визначених факторів ставлення батьків до дітей та сім'ї.

Література:

1. Дружинин В.Н. Психология семьи / Владимир Николаевич Дружинин. – СПб.: Питер, 2005. – 176 с.
2. Ильин В.А. Археология детства: Психологические механизмы семейной жизни / Валерий Александрович Ильин – М. Независимая фирма “Класс”, 2002. – 208 с.
3. Сатир В. Как строить себя и свою семью / Вирджиния Сатир – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 192с.
4. Трубавіна І.М. Сім'я в соціально-педагогічних дослідженнях: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 17 травня 2012 р). – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. – С.9-12.
5. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – [3-е изд.]. – СПб.: Питер, 2002. – 656 с.

Аннотация. Статья посвящена эмпирическому исследованию отношения родителей к детям дошкольного возраста и семейной роли. Детско-родительские отношения определяющим образом влияют на становление образа семьи дошкольников. Раскрыто позитивное и негативное влияние родительского отношения на образ семьи детей. Определены весомые факторы отношения родителей к ребенку и семье, которые влияют на становление образа семьи детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: детско-родительские отношения, отношение родителей к ребенку, семейной роли, образ семьи.

Summary. The article is devoted to the empirical study of the relationship of parents to children of preschool age and family roles. Parent-child relationship has a decisive influence on formation the image of family preschoolers. Revealed the positive and negative effects of parental attitudes on the image of family of children.

Identified significant factors of parents to the child and family that affect on formation the image of family preschoolers.

Key words: parent-child relationship, the attitude of parents to the child, family roles, the image of family.